

ДРАГАНА КЕРКЕЗ (Никшић)

ФРАЗЕОЛОГИЗИРАНИ ОБРТИ У ФУНКЦИЈИ ПЕРИФРАСТИЧНИХ ПРЕДИКАТА У ЈЕЗИКУ СРЕДСТАВА ЈАВНОГ ИНФОРМИСАЊА

Предмет анализе у овом нашем раду су вербално-номиналне конструкције типа: *приредити задовољство, донети изненађење, добити одликовање, учинити корак, изражавати забринутост, испољити интересовање, корисити се њеварама, доживети усрех, вршити приписак*, тј. језички феномен који представља једну од могућности формализације предикативности, а који се у оквирима србистике најчешће именује као декомпоновани предикат или перифрастични предикатски израз. Наравно, овде се нећемо бавити датим језичким феноменом уопште, него ћемо покушати да сагледамо његово понашање у оквиру фразеолошког система. Оно што нас овде интересује јесте проблем његове експлицитне или имплицитне фразеологизације. Шта се из датог корпуса издваја као фразеологизам (у ширем смислу), шта као фразеологизирани обрт, а шта као слободна синтаagma?¹

И пре него што пређемо на даље излагање материјала прецизније ћемо одредити део наслова „у језику средстава јавног информисања”. Анализирани материјал смо ексцерпирани из дневне штампе (првенствено из дневног листа *Политика*, као и из листова *Борба* и *Дневник*) и из недељника (одлучили смо се за *НИН*).

Као једну од основних поставки за своју анализу узели смо следеће: за сваку перифразу не можемо рећи да је фразеологизам, али зато за сваки фразеологизам можемо рећи да је перифраза. У исправност овог добро познатог запажања се, мислимо, не може сумњати, будући да добро знамо да категорије као што су експресивност, идиоматичност и сл. нису својствене свакој перифрази, па је тако појам перифразе шири од појма фразеологизама.

---

¹ Види: В. В. Виноградов. *Об устойчивых типах фразеологических единиц в русском языке.* – Академик А. А. Шахматов. Москва – Ленинград, 1947; В. М. Мокиенко. *Славянская фразеология.* Москва, 1980.

На специфичан положај анализираних конструкција указао је још Ш. Бали у својој знаменитој *Стилистици француског језика*. О устаљеним глаголско-именским синтагмама које представљају описни обрт финитног глаголског облика Бали говори као о фразеолошким групама које чине основ за стварање фразеологизма.

На основу прегледане литературе (то су углавном радови руских аутора) могло се закључити да се лингвисти у овом питању слажу у једном: фразеологизми су генетски везани за глаголско-именске синтагме. Током историјског развитка језика многе глаголско-именске синтагме су прелазиле у фразеологизме, понекад уз губитак могућности реконструкције њихове семантичке мотивације. А затим следе размимоилажења. Једно од мишљења (о перифрастичним предикатима анализираних типа се најчешће говори или као о правим фразеологизмима или као о потенцијалним фразеологизмима) јесте мишљење А.И. Молоткова.

У свом предговору уз речник фразеологизама руског језика А. И. Молотков глаголско-именске синтагме типа *дать согласие, одержать победу* (дати сагласност, одржати победу) ставља ван граница фразеологије. Он каже: „Совершенно бесспорно, что глагольно-именные сочетания подобного типа соотносятся семантически с соответствующими им глаголами. Однако каков характер этого соотношения? <...> Глагольно-именное словосочетание по отношению к соотносительному с ним глаголу представляет собой описательный оборот, которым передается значение этого глагола. Описательный оборот – это словосочетание, в котором каждое слово сохраняет свое лексическое значение, свою форму, свою грамматическую характеристику, – все признаки слова”².

Молотков сматра да су фразеологизмима блиске само глаголско-именске синтагме чију основну семантичку вредност можемо да парафразирамо као „доводити неког или сам долазити у одређено психофизичко стање”, нпр.: *доводить до бешенства/доводить до лудила*. При томе он овакав свој став објашњава њиховим конструктивним особинама, тематским и лексичким особинама глагола и именица који могу да служе као конституенти ових синтагми.

У руском он даје следеће примере: *иметь терпение, терять терпение, набраться терпения и выходить из терпения, выводить из терпения кого*.

Молотков сматра да само предлошко-падежне синтагме можемо тумачити као блиске фразеологизмима и као доказ томе наводи и постојеће фразеолошке форме *выходить из себя* и *выводить из себя кого*.

Наше је мишљење да је овакво сужавање круга глаголско-именских синтагми које бисмо могли да тумачимо као блиске фразеологизмима неоправдано.

² Войнова Л.А. и др. *Фразеологический словарь русского языка*. Под ред. А. И. Молоткова. Москва, 1967.

Погледајмо сада еквиваленте конструкција *терять терпение* и *набраться терпения* у српском језику: *губити смирљење, наоружају се смирљењем*. Иако је уочити да су обе конструкције експресивно маркиране, тј. да су вербални делови обеју употребљени у свом производно-номинативном значењу³, те да се за обе може рећи да су фразеологизирание.

Да ли је довољно да конструкција буде експресивно-емоционално обојена да бисмо је прикључили систему фразеологизма? Да бисмо одговорили на ово питање, укратко ћемо упоредити фразеологизме и перифрастичне предикате (наравно, само у неким аспектима) и видети у чему су слични, а у чему различити.

Основна карактеристика фразеологизама је то да су они, грубо речено, органско јединство чије значење није збир значења њихових конструктивних елемената, нпр.: *кад на врби роди гржђе, обрати босиан...*

За разлику од њих велики део перифраза је у том погледу прозиран. Семантичко тежиште код перифрастичних предиката је на номиналном делу (који је у конструкцијама које нас интересују најчешће формализован у виду девербативне именице), употребљеном у свом основном номиналном значењу. У номиналном, тачније: у производно-номинативном значењу, у оквиру перифрастичних предиката може бити употребљен само вербални део, док код фразеологизама то није случај. Глаголска компонента перифрастичног предиката има пре свега функцију вербализатора, тј. носиоца граматичких категорија (када је дати конституент материјализован као семикопулативни глагол), али врло често он чува и своје лексичко значење, па тако уноси додатну семантичку или стилско-експресивну вредност:

Влада СР Југославије *изражава забринутост* због наводне борбене употребе авијације <...> (Политика, 20.3.93);

Али ако *не дође до измене* закона, прописиваће се и месечно кориговати садашњи начин контроле, <...> (Политика, 23.3.93);

<...>, чула се сасвим супротна прича у којој су *йровејавале ошшужбе адресирание* на име Ђ.Л. (Политика, 23.3.93).

Као што се из горе наведених примера могло видети, сви номинални чланови перифрастичних предиката су употребљени у свом основном номиналном значењу. Па да ли онда на основу присуства експресивно-емоционалног елемента на лексичко-семантичком нивоу перифрастичног предиката дату јединицу можемо сматрати за фразеологизам? Иако је он веома битан, није и довољан.

Упоредимо сада конструкције *горети жељом* и *имати жељу*. Обе конструкције можемо парафразирати на следећи начин „неко се налази у

³ Термин *производно-номинативно значење* је преузет из: А. Ахманова. *Очерки по общей и русской лексикологии*.

одређеном психофизичком стању". У обема је као номинални део присутна именица *жеља*. Оно што се разликује на семантичком плану јесте то што синтагма *горети жељом* поред конструкције носи собом и једну додатну квалификацију интензитета и то захваљујући свом вербалном делу. Као једно од могућих значења глагола *горети* у *Речнику Мајнице српске* налазимо и следеће: „фиг. бити обузет неким јаким осећањем”, које се илуструје следећим примером: *Одавно је горео живом жељом уверити се: нема ли тамо оних идеалних монаха*. Јасно је да је глагол *горети* реализовао овде значење доста удаљено од његовог основног значења „бити у пламену, на ватри, на огњу сагоревати, уништавати се огњем; давати светлост, исветљавати”.

Анализом наведене конструкције можемо доћи до следећих закључака: а) један од конститутивних елемената ове синтагме употребљен је у преносном значењу; б) конструкција је експресивно и стилски маркирана; в) дата синтагма није јединица говора, већ јединица језика (не стварамо је у говору, него је употребљавамо као раније задату конструкцију).

На основу свега реченог с правом можемо констатовати да се анализирана конструкција може детерминисати помоћу следећих критеријума: устаљеност, репродуктивност, експресивност..., тј. помоћу категорија карактеристичних за фразеологизме.

Па због чега се нама чини да се овде не ради ни о фразеологизму, ни о фразеолошком јединству? Док елементи фразеолошких јединица нису сигнификатори конкретних ванјезичких реалија, перифрастични предикатски изрази су увек у функцији конкретне номинације и то захваљујући свом номиналном конститутивном члану.

Због тога смо склони да овакве глаголско-именске синтагме назовемо *фразеологизираним обртима*.

Фразеологизиране обрте треба, с једне стране, разликовати од фразеологизама, а с друге стране, од апсолутно слободних синтагми. Конститутивни елементи апсолутно слободних синтагми су у међусобни однос доведени као две сасвим засебне целине спојиве на основу логичко-предметног језичког и ванјезичког контекста, а њихов спој не резултира новом семом (овде говоримо само о синтагмама глаголско-именског типа). Насупрот њима, конститутивни чланови перифрастичног предиката, иако при томе чувају своја лексичка значења, граде једну нову целину и једну нову сему (упореди синтагме *даћи објашњење* и *даћи оловку*).

У каквом су односу синтагме *даћи објашњење* и *даћи оловку* према синтагми *горети жељом*? Као што смо већ рекли ову последњу можемо именовати као фразеологизирани обрт, синтагма *даћи оловку* је пример апсолутно слободне синтагме, док би синтагма *даћи објашњење* била пример условно слободне синтагме (у литератури је фреквентнији термин *устаљени израз*).

На основу прегледаног и проанализираног материјала дошли смо до следећих закључака:

1. Генетска везаност перифрастичних предиката и неких фразеологизама је несумњива. У то нас може уверити и постојање синтагми које могу бити употребљене и као фразеологизам и као условно слободна синтаagma, па се може говорити и о потенцијалној хомонимији ових конструкција, нпр.:

Неспоразум у вези са јединственом валутом за Европску унију *наднео је сенку* над дводневни самит ЕУ који има за циљ да размотри будућност европског континента (Политика, 23.3.93);

Стари храст *је наднео своју сенку* над још старијим стећком.

2. Узроке појаве перифрастичних предиката можемо, условно, поделити на лингвистичке и екстралингвистичке.

3. Перифрастичне предикате настале првенствено под утицајем екстралингвистичких фактора можемо назвати перифрастичним предикатима-терминима. То су конструкције типа: *изрећи њравосудну казну, донети њравно решење*. Оне не представљају еквиваленте финитних глагола и далеки су од фразеологизма. Пример:

<...> и да заправо *њосиуиак* против нас *њокреће и води* после овог састанка. (НИН, 16.10.92).

4. Поред перифрастичних предиката наведеног типа разликујемо велику групу глаголско-именских синтагми коју чине две подгрупе:

а) фразеологизирани обрти, нпр.:

Изложба слика Бранка Филиповића Филе, <...> доживела је огроман успех (Политика, 23.3.93).

б) условно слободне синтагме, нпр.:

<...> пре него што Израел *добије њалесџинске гаранције* да ће као предуслов бити сваки терор потпуно елиминисан (Политика, 23.3.93).

5. Док се употреба фразеологизма у новинарском тексту може тумачити као интеракција двају нивоа језичког израза: усменог и писаног, тачније: као утицај на писани језички израз, перифрастичне предикате никако не можемо сматрати карактеристиком усменог говора, него као индикаторе стилске маркираности специфичне за одређени вид писаног језичког израза.

6. Попут фразеологизма и перифрастични предикати могу имати стилско-експресивну функцију у тексту, као што је и њихова употреба, баш као и употреба фразеологизама „мач са две оштрице” за новинаре.

Перифрастични предикат може новинарско-публицистичком тексту да да живост, језгровитост – уколико је употребљен правовремено. Неправовремено употребљен перифрастични предикат код читалаца може да изазове осећај да се ради о новинарском неукусу или да аутор текста нема

изграђен сопствени стил језичког изражавања, те отуда посеже за већ познатим клишеима. Пример:

<...>, а прочишћујућа критичка визија и романтичке традиције *нарастају* у *ојлемењујућу срегу* утицаја и ревизионизма <...>;

У резолуцији стоји да је Савет безбедности *примио к знању* уверавања владе Босне и Херцеговине и Хрватске да ће обуставити офанзивне акције у западној Босни (Политика, 23.3.93).

Мислимо да се можемо сложити да колико је аутор првог текста употребом перифрастичног израза свој исказ не само стилски и експресивно обојио, већ га је учинио некако, да кажемо, милозвучнијим за читаочево ухо, толико се аутор другог текста огрешио о законе естетике, и новинарске и језичке, те је перифразом *примио к знању* свој исказ учинио непотребно личним и дошао тако до границе доброг језичког укуса.

Драгана КЕРКЕЗ

ФРАЗЕОЛОГИЗИРОВАННЫЕ ОБОРОТЫ В ФУНКЦИИ ПЕРИФРАСТИЧЕСКИХ ПРЕДИКАТОВ В ЯЗЫКЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

Резюме

У автора данной статьи две цели: а) указать на место, которое занимают конструкции типа: *пружи́ти задово́лство*, *донети́ изнађење* и т.д. по отношению, с одной стороны, к системе фразеологических единиц, а с другой, к тнзв. свободным словосочетаниям; б) сопоставить употребление данных словосочетаний в языке журналистов с употреблением в нем фразеологизмов и выявить существующие совпадения и различия.

Ответить на первый поставленный нами вопрос можно было бы вкратце так: данные конструкции отличаются и от фразеологизмов, и от свободных словосочетаний, так что в зависимости от их внутренних характеристик, можно различать фразеологические обороты и условно свободные словосочетания.

Фразеологизмы и данные конструкции генетически связаны, но, помимо конструктивных, лексических и тематических совпадений, наблюдаются и некоторые различия, одно из которых, едва ли не самое важное, – это отсутствие связи номинальной части фразеологизма с реальной действительностью и ее обязательное присутствие в ПП.